INEKE SLUITER, *OP ZOEK NAAR SOCRATES. EEN HOORCOLLEGE OVER EEN ONVERSCHROKKEN VRAGENSTELLER UIT KLASSIEK ATHENE.*
(HOME ACADEMY: DEN HAAG 2007), 4 CD'S, PRIJS € 34,95.

Beroemde dode mensen werden dat meestal door hun leven, Socrates werd het door zijn dood. Zijn gedwongen 'vrijwillige' dood maakte een icoon van hem. Wij kunnen niet anders naar zijn leven kijken dan door zijn dood. Ineke Sluiters noemt dat thanatografie: een vorm van biografie bedrijven waarbij naar iemands leven wordt gekeken vanuit de kennis die er is over de manier waarop hij is overleden. Wat het allemaal nog lastiger maakt is dat Socrates zelf niets geschreven heeft, op een paar gedichten na die verloren zijn gegaan. We zien Socrates dus altijd door de ogen van anderen, die bovendien, net als wij, ook nog eens weten hoe het met hem afgelopen is. Op een uitzondering na dan: toen de toneelschrijver Aristophanes Aristoteles opvoerde als een representant van de Atheense intellectuele elite in zijn komedie 'De wolken', leefde Socrates nog. Vrijwel al onze kennis over Socrates hebben we van zijn leerling Plato. Hij schreef een literair portret van Socrates met behulp van de gesprekken die Socrates gevoerd zou hebben. Socrates hield geen hoorcolleges. Zijn onderwijs vond in dialoogvorm plaats. Alleen wordt in deze dialogen niet alleen Socrates' filosofie beschreven, maar ook een postume rechtvaardiging van hem gegeven. Sluiter geeft daarvan een voorbeeld met de dialoog met Charmides. Die dialoog gaat over de deugd van zelfbeheersing en bescheidenheid. Charmides was op het moment dat het gesprek plaats vond het toonbeeld van de besproken deugd. Later werd hij, na het verlies van de Dekeleische oorlog met Sparta,een van de dertig tirannen die in Athene in 404 v. Chr. kort een schrikbewind voerden. Maar, zo wilde Plato duidelijk maken, dat kun je Socrates niet verwijten; als Charmides nou maar doorgegaan was op het pad dat hij onder leiding van de filosoof was ingeslagen, dan was er niets aan de hand geweest, staat er impliciet te lezen.
Socrates werd er onder andere van beschuldigd dat hij de jeugd bedorven had waardoor het tot zulke excessen kon komen als de oligarchie van de dertig tirannen. Zijn optreden had al langer irritatie opgeroepen. Dat valt ook in 'De wolken' te lezen: hij heeft rare ideeën – de regen komt niet van Zeus, maar uit de wolken - en zet alle normen en waarden op zijn kop. Aristophanes zal in zijn komedie beslist gerefereerd hebben aan de denkbeelden van de gemiddelde Athener. Wat bovenal wrevel opwekte, was de ironische toon van de gesprekken van Aristoteles. De elite van de stad voelde zich vernederd. Dat blijkt ook uit de door Plato geschreven Apologie (rechtvaardiging) van Socrates. De filosoof heeft van het orakel van Delphi gehoord dat niemand wijzer is dan hijzelf. Hij snapt dat niet, want hij heeft altijd gezegd dat hij niets wist, behalve dat dan. Hij probeerde de uitspaak dus te weerleggen door wijzere mensen te vinden. Maar hij ontmoette alleen maar mensen die dáchten dat ze veel wisten. Op zijn vragen naar wat deugden als vriendschap, moed en rechtvaardigheid inhielden, kwamen ze alleen met voorbeelden, terwijl Socrates de essentie ervan wilde weten. Kortom: hen werd duidelijk gemaakt dat ze niets wisten. En dat vonden ze niet leuk. Overigens vatte Socrates een en ander op als een eerbewijs aan Apollo die het toch bij het rechte eind had gehad.
En wat de jeugd betreft: de jongens uit de aristocratie die hem omringden, hadden niet bepaald democratische sympathieën. Bovendien kopieerden ze Socrates gedrag en vooral dat moest voor de gezagdragers onverdraaglijk zijn geweest. Zo las een snotneus als Alcibiades, ruim voor zijn rampzalige politieke en militaire avonturen, op Socratische wijze Pericles de les over de legitimiteit van wetten.
Maar zoals gezegd: Plato deed er alles aan om duidelijk te maken dat Socrates niet verantwoordelijk gesteld kan worden voor het gedrag van anderen. Waarbij het maar zeer de vraag is of de door hem geschreven apologie daadwerkelijk door Socrates is uitgesproken. Sluiter weet namelijk aannemelijk te maken dat dat helemaal niet is gebeurd. Socrates was in het dagelijkse leven een stoethaspel, die in de Volksvergadering uitgelachen werd toen hij namens de Raad een voorstel moest doen. Misschien heeft hij tijdens zijn eigen proces helemaal niets gezegd.

Hans Pols

